

AHMED PAŞA'NIN TARİH MANZUMELERİ

(855-896/1451-1491)

M. KEMAL ÖZERGİN

Ebced hesabı ile manzum tarih düşürme (arapça al-Cummal) harflere sayı değeri veren çok eski sami bir menşee¹ dayanmakla beraber, bir hâdiseyi bu vasıta ile tesbit etmek, şimdiki bilgimize göre İran edebiyatında başlamış görülmektedir. İlk esasları bu edebiyatın mahsulleri ile konulan ve oradan Anadolu sahasına geçerek Osmanlı türkleri elinde son derece geliştirilen bu sanat, divan edebiyatımızın dikkate değer olmakla beraber, üzerinde az durulmuş bir tarafını teşkil eder.

İran edebiyatında bir hadisenin tarihini manzum olarak tesbit eden eserler, önceleri harflerin sayı değerinden istifade etmeyen ve tarihi sadece sözle belirten bir şekilde idi. Bu husus için daha sonraları manzumenin son mısraında kelime veya tamlamalar halinde ebced hesabı kullanılmaya başlanmıştır. Bu ikinci şekil, Anadolu sahasına da geçmiş ve bilhassa XV. yy. dan itibaren ayrı bir osmanlı uslûbu teşekkül etmeye başlamıştır. Henüz İran tesirinde olan bu yüzyıl mahsullerine "ilk-osmanlı tarzı" denirse, XVI. yy. ın artık tam manası ile şeklini bulmuş ve şahsiyet kazanmış eserlerine "klâsik osmanlı tarzı" adı verilebilir. Manzum tarih düşürme sanatı XVII. yy. dan itibaren ise çok gelişmiş ve çeşitli hususiyetler kazanmıştır.²

Bu sanatın, bir edebi mahsul olarak kıymeti ve güzelliği bulunduğu kadar, tarih kaynakları yönünden de değeri vardır. Tarih manzu-

¹ Bk. EI², "Abjad (G. Weil - G. S. Colin)". Bu yazıda ebced dizisi ve çeşitli kullanılış yerleri üzerine de bilgi ve bibliyografya vardır.

² Divan edebiyatında manzum tarih düşürme hakkında bk. H. İpekten - M. Özergin, *Sultan Ahmed III. devri hâdiselerine âid tarih manzumeleri*: Tarih Dergisi IX/13 (1958), 133 v.d. ; X/14 (1959), 125 v.d.

meleri, gerçekten, divan edebiyatımızın, bilhassa gelişmiş devrinde zarif ve hoş eserleridir. Bu eserler, diğer taraftan, bir hadiseyi tesbit etmesi ve onun tarihini vermesi¹ bakımından da, tarih için bazen çok mühim bir kaynak türünü teşkil ederler.

Osmanlı sahasında yazılmış olan manzum tarihler ayrıca toplanıp, şairlerine ve yüzyıllarına göre özellikleri yönlerinden incelenecek olursa, bunların şekil durumları, usupları, gelişmeleri ve hususiyle karakterleri açıkca ortaya konabilir. Bu yazıda, XV. yy. n. ikinci yarısında yaşamış ve Şeyhî'den (ölm. 832/1429'dan sonra) sonra gelmiş değerli bir osmanlı şairi olan Ahmed Paşa'nın *Divan*'ının İstanbul kitaplıklarındaki nüshalarından toplanan tarih manzumeleri verilecek ve incelenecektir.

AHMED PAŞA'NIN KISA HAL TERCÜMESİ

Ahmed Paşa, bursalı olduğu söylenmekle² beraber; daha kuvvetli görülen bir ihtimale göre Edirne'de dünyaya geldi.³ Elimizde kat'î bir tarih yok ise de, Sultan II. Murad devri (tahta çıkışı 824/1421) başlarında doğduğu tahmin edilebilir.

Babası Sultan II. Murad devri kadıaskerlerinden Esseyyid Veliyeddin b. İlyas el-Hüseynî'dir.⁴ Bu zat 830/1426-27 yılından önce kadıaskerlik vazifesine başlamış bulunuyordu.⁵ Onun 833/1429 yılında da Edirne'de *Mirmiran Sinan Beg vakfiyesi*'ni tasdik ettiğini biliyoruz. Veliyeddin Efendi 836/1433 yılından sonra orada vefat etmiştir.⁶ Edir-

¹ Tarih manzumelerinin, bazen tarihin diğer kaynaklarında bulunmayan hadiseleri tesbit etmesi ve hususiyle Ahmed Paşa'nın manzumelerinde görüleceği gibi kronoloji bakımından eksik veya kusurlu tarih vesikalarını tamamlaması yönlerinden büyük yardımcı görülebilir.

² Krş. Lâtîfi, *Tezkire*, Dersaâdef 1314, 76; Âli, *Kühü'l-ahbar*, İstanbul 1277, V, 230.

³ Bk. Sehi, *Tezkire*, İstanbul 1325, 29; Beliğ, *Güldeste-i riyaz-ı irfun*, Bursa 1302, 446; Âşık Çelebi, *Meşairü's-suara*, İst. Üniv. Ktb., TY nr..2406, 42b.

⁴ Bk. Taşköprülü-zâde, *Şakayiku'n-nu'maniye*, terc. Mecdi, İstanbul 1269, 217 (Mecdi ilâvesi); Âli, *a. e.*, V, 244.

⁵ Bk. M. T. Gökbilgin, *XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, 31-32; M. Şem'i Molla onun 832/1428-29 da bu vazifeye başladığını göstermekte (*İlâveli Esmari't-tevarih*, İstanbul 1265, 163; krş. H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul 1927, III, 203) ise de, 830/1426-27 tarihli *Muradiye vakfiyesi*'nde kadıasker olarak onun imzası bulunmaktadı.

⁶ M. T. Gökbilgin, *a. e.*, 253-254, 274. M. Süreyya'nın ölüm tarihi olarak 835/1431-32 yılını vermesi herhalde ciddi bir kaynağa dayanmamaktadır (*Sicill-i Osmani*, İstanbul 1311, IV, 610). Nitekim Edirne'de Boynueğri İbrahim Beg'e ait mezarının 836/1433 tarihli vakfiyesinde onun tasdiki vardır..

ne'de mescidi ve çeşmesinin bulunduğu mahalle uzun zaman onun adı-
nı taşımıştır (sonra Metropolit mahallesi).

"Veliyeddin-oğlu, -zade", "Bursalı", "Sipahi müftisi" gibi lâkaplar
ile tanınan Ahmed Paşa iyi bir tahsil gördü ve ilmiye mesleğine gire-
rek, genç yaşta Bursa'daki Muradiye medresesinde müderrisliğe baş-
ladı. Az zamanda geniş dinî ve edebî bilgisi ile tanındı. Daha sonra,
855/1451 de veya bir az önce, o sırada ancak veziriazamın tensip ve
tayin ettiği beş yüz akçe gündelikli "taht kadımları" ndan olan¹
Edirne kadılığına (Beliğ'e göre Molla Hüsrev'in yerine²) tayin edildi.

Fatih Sultan Mehmed'in tahta çıkışından (855/1451) kısa bir zaman
sonra kadiaskerliğe yükseldi (krş. tarih manz. nr. II). Ahmed Paşa bu
sırada genç Padişah'ın hususî hocalığı vazifesini de yapıyordu. Onun,
İstanbul'un zaptı sırasında (857/1453) Fatih'in yanında bulunduğunu
biliyoruz.³ Ahmed Paşa edebî kudreti, geniş bilgisi sayesinde büyük
şöhret kazandı ve Fatih'in teveccühü ile vezirliğe kadar yükseldi.

Fakat, Fatih'in yanında itibarının pek fazla olduğu bu sıralarda,
uygunsuz bir hareketi dolayısıyla Padişah'ın gazabına uğradı ve idam
edilmek üzere hapsedildi.⁴ Hapiste iken Şeyh'nin bir eserine nazire
olan meşhur "kerem" redifli kasidesini yazıp⁵ Padişah'a takdim etti-
rerek onun hiddetini yatıştırdı ve idamdan kurtuldu. Bu hadisenin ta-
rihi için elimizde bilgi olmamakla beraber, Ahmed Paşa'nın bu yazıda
toplanmış olan tarih manzumeleri dikkate alındığında ön-tarih (termi-
nus post quem) ile geç-tarih (terminus ante quem)'i tesbit kabil ol-
maktadır. Bu duruma göre bu hadisenin Ali adlı gencin ölümü için
söylenmiş tarih (866/1461-62, tarih manz. nr. V) ile Mahmudpaşa ha-
mamı tarihi (871/1466-67, tarih manz. nr. VI) arasındaki devreye rast-
ladığı tahmin edilebilir.⁶

¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1952, II, 581.

² Belig, a. e., 259.

³ Kemalpaşa-zade, *Tevârih-i âl-i osman*, VII. defter, nşr. Ş. Turan, Ankara 1957,
61; Taşköprülü-zade, a. e., terc. Meedî, 242.

⁴ Ahmed Paşa, bir rivayete (Lâtîfi, a. e., 78) göre Yedi-kule'ye (bu devirde in-
şası 1457), diğer bir rivayete (Âşık Çelebi, a. e., 42 b; Belig, a. e., 447) göre ise sara-
yın (tabii Eski saray olacak) kapucular odasında hapsedilmiştir.

⁵ Bu kaside için bk. H. İlaydın, "Kerem" kasideleri: İstanbul Enstitüsü Dergisi
II (1956), 1 v.d.

⁶ Ahmed Paşa bu hamam tarihini, o sırada veziriazam olan Mahmud Paşa'nın
ilgi ve yardımını çekmek için söylemiş olabilir. Fakat Mahmud Paşa aynı yıl içinde
azledilmiştir.

Ahmed Paşa, Fatih tarafından affedilmekle beraber İstanbul'dan uzaklaştırılmak ve cezalandırılmak üzere, rütbe tenzili ile Bursa'daki Orhan ve Murad camileri'ne ait vakıflara müteveli (Belig'e göre önce Emir Sultan tevliyetine¹) tayin edildi (krş. tarih manz. nr. VII, 872/1467 de Bursa'da vefat eden Şeyh Taceddin için).

Ahmed Paşa bir müddet sonra, Fatih'e manzum bir istida göndererek mütevellilikten affını diledi.² Padişah bu dileği kabul etti ise de, her halde gene İstanbul'a dönmesine imkân vermemek için, bu sefer onu önce Sultan-önü, daha sonra Tire ve buradan da Ankara sancak beğlikleri'ne gönderdi. Onun mütevellilikten sancak beğliği'ne tayini iştirak ettiği 878/1473 Akkoynlu seferi'nden önce olmalıdır. Ahmed Paşa Otluk-beli savaşı için yazdığı manzum tarihde, orada bizzat bulunduğunu belirtmektedir (krş. tarih manz. nr. IX). Ertesi yıl yapılan Sadri'zam Gedük Ahmed Paşa kumandasındaki Karaman seferi'ne de, bir sancak beği olmasından ve bu sefer için bir tarih yazmasından (tarih manz. nr. X) onun da katıldığı tahmin edilebilir (879/1474). Ahmed Paşa'nın sancak beğliği sırasındaki hayatına dair bildiklerimiz de bunlardan ibarettir.

Ahmed Paşa'nın sancakbeğliği sırasında, aynı zamanda, Fatih'in ilgisini çekmek ve onun eski teveccühünü tekrar kazanmak için devamlı teşebbüslerde bulunduğu şüphe yoktur. Tarih manzumeleri arasındaki, 881-883/1476-1478 yıllarına ait Padişah ile ilgili sekiz tarih ve onlardaki üslup bu hususun açık delilidir (krş. tarih manz. nr. XI-XVIII). Burada Rodos seferi'ne ait tarih üzerinde kısaca durmak icap ediyor. Bilindiği gibi bu sefer 885/1480 yılında olmuş ve bir netice alınmadan dönülmüştür. Halbuki Ahmed Paşa manzum tarihinde (nr. XIX), hem sefer tarihini 883 olarak göstermiş ve hem de Rodos'un fethedildiğini bildirmiştir. Manzumede açık ifade başka bir izaha imkân vermediğine göre, şairin bu parçayı biraz acele yazdığı kanaatini vermektedir.

Fatih'in eski teveccühünü bir türlü kazanamayan Ahmed Paşa, onun ölümünü müteakip (Fatih'in ölümüne ait tarih manzumesi yoktur), bu sefer tahta geçen oğlu Sultan II. Bayezid'in ilgisini çekmek üzere çalıştı (krş. tarih manz. nr. XX S. Bayezid'in culusu, XXI-XXII Bayezid-Cem mücadelesi). Nitekim bu gayretinin mükâfatını gördü. Sultan II. Bayezid bir müddet sonra onu Bursa sancakbeğliği'ne tayin etti. Artık

¹ Belig, a. e., 448.

² Bk. S. N. Ergun, *Türk şairleri*, İstanbul ts., I, 307; *İstanbul kitaplıkları türkçe yazma divanlar kataloğu*, İstanbul 1947, I, 43.

Ahmed Paşa vefatına kadar Bursa'da kalacaktır. Bu arada onun 893/1488 de Memlûklular ile yapılan Ağa-çayırı savaşında Anadolu beğler-beği Sinan Paşa'nın artçı kuvvetleri arasında yer aldığını görüyoruz.¹

Ahmed Paşa Bursa'da, etrafında alim, şair ve zarif kişilerden toplanan meclisinde hoşca vakit geçirdi² ve gene bu sıralarda Sultan Bayezid'in emri ile divanını tertip etti.³

Ahmed Paşa, nihayet 902/1496-97 yılı içinde Bursa'da öldü ve Muradiye civarında inşa ettirdiği medrese yanındaki türbesine gömüldü. Türbenin kapısında Eflâtun-zade Derviş Mehmed'in üç beyitlik arapça bir tarihi⁴ hakkedilmiştir.⁵

XV. YÜZYIL TARİH MANZUMELERİ VE AHMED PAŞA

Osmanlı sahasının elimizdeki, ebced hesabı ile düşürülmüş en eski tarihleri XV. yy. dan geriye gitmemektedir.⁶ Bunların bir kısmı mensur (tek kelime veya tamlama), bir kısmı manzum (mısra veya daha çoğu) şekildedir. Yüzyılın başlarında mensur şeklin daha fazla olduğunu ve sonraları ise manzum tarihin tercih edildiğini ve geliştiğini görüyoruz. Bununla beraber bu hal kesin bir şekilde henüz ortaya konulmamıştır. Çünkü kelime veya tamlama şeklindeki tarihlerin bazen şair olmayanlarca düşürüldüğünü ve daha sonra bunların bir şair elile

¹ Bk. Hoca Sa'deddin, *Tacü't-tevarih*, İstanbul 1279, II, 57.

² Âşık Çelebi, *a. e.*, 43 a.

³ Bk. *Divan*'ının manzum mukaddimesi.

⁴ Âşık Çelebi, *a. e.*, 43 a; Bâliğ, *a. e.*, 448.

⁵ Bk. K. Baykal, *Bursa ve anıtları*, Bursa 1950, 37-38, 165-166. Ahmed Paşa'nın haltereümesi için yukarıda zikredilenlerden başka bk. Hasan Çelebi, *Tezkire*, Üniv. ktb. TY nr. 2525, vr. 49 a vd.; Taşköprülü-zâde, *Şukayika'n-nu'maniye*, Üniv. ktp. AY nr. 1228, vr. 80 a vd., Mecdi terc., 217 vd.; M. Süreyya, *a. e.*, I, 193; M. Tahir, *Osmanlı müellifleri*, İstanbul 1933, II, 75; İA, "Ahmed Paşa (F. Köprülü)"; EI², "Ahmad Pasha (H. Inalcık)".

⁶ Divan edebiyatında manzum tarihlerin başlangıcı konusunu ele alan bazı eserler, galiba Cevdet Paşa'dan (*Belâgat-ı Osmaniye*, 3. bs., İstanbul 1307, 133, 134) alarak, bizde manzum tarihin ilk defa Hızır-beg Çelebi tarafından 850 yılında Fatih'in (!) yaptırdığı bir cami için söylendiğini kayıt etmektedirler (M. Rifat, *Mecami ü'l-edeb IV. ilm-i bedi*, Dersâdet 1302, 335; A. S. Levend, *Divan edebiyatı*, 2. bs., İstanbul 1943, 405; İ. Habib, *Edebiyat bilgileri*, İstanbul 1942, 169; M. Z. Pakalın, "Tarih": Osmanlı tarih dey. ve ter. sözlüğü). Bu bilgideki, söz konusu câmiin (Edirne'deki üç şerefeli) Fatih'in değil babası Sultan II. Murad'a ait bulunduğu hususu bir tarafa, ilk manzum tarih olduğu da şüphelidir. Çünkü elimizde daha önceye ait, meselâ Sivas'ın tahrîbi (aşağıdaki nota bk.) ile gene Hızır-beg Çelebi'ye atfedilen Ergene köprüsü (C31) için söylenmiş tarihler vardır.

manzum çerçeveye alındığını, bazen de bu manzumeleri toplayan eski mecmuaların manzum tarihin sadece ilgili kelime veya tamlamasını kaydedip tam metni almadığını görüyoruz.¹

Yukarıda tarih manzumelerini genel olarak gözden geçirirken "ilk osmanlı tarzı" denebileceğini belirttiğimiz bu yüzyılın mahsulleri, İran tesirini oldukça muhafaza etmekle beraber, XVI. yy. ın şekillenmiş ve ayrı özellikler kazanmış eserlerinin ilk örneklerini de vermektedirler.

XV. yy. ın şimdiye kadar bulunabilen tarih manzumeleri sayıca pek fazla olmamakla beraber bu devirde bu sanatı deneyen şairlerin az olmadığını görüyoruz. Manzum tarih düşüren şairlerin başlıcaları şunlardır: Ahmedî (ölm. 815/1412-13), Hızır-beg Çelebi (ölm. 863/1458), Mehmed el-Askerî, Hayalî (ölm. 875/1470), Halimî (ölm. 882/1478 den sonra), Kâbulî (ölm. 883/1479), Hâmidî (ölm. 884/1480 den sonra), Semerkandî, Nişancı Mehmed Paşa (ölm. 886/1481), Abdurrahman el-A'rec, Molla Lûtfî (ölm. 900/1495), Mevlâna Ahi, Kadı Necmî, Tacî Beg (ölm. 890/1485), Ahmed Paşa, Hacıhasan-zade (ölm. 911/1505), Hamdî (ölm. 914/1508-9), Necatî (ölm. 914/1508-9), Cafer Çelebi (ölm. 921/1515), Sa'dî Çelebi (ölm. 922/1516), Ahmed el-A'rec, Kasım Paşa, Lâmiî (ölm. 938/1531-32), Kemalpaşa-zade (ölm. 940/1534). Ne yazık ki bu şairlerden bir kaç hariç, çoğunun divanları veya söyledikleri bütün tarihler henüz tam olarak ele geçmemiştir.² Bu devir tarihleri arasında Ahmed Paşa'nın eserleri hem eski ve hem de oldukça fazla, hususiyle üzerinde çalışmaya imkân verecek topluluktur.

Ahmed Paşa'nın tarih manzumeleri, edebiyat ve tarih bakımından olmak üzere, iki ayrı konuda önem ve değer taşır. Edebiyat bakımından bu eserler, divan edebiyatımızın henüz teşekkül etmeye başlayan bir türünün açık ve toplu ilk örneklerindedir. Manzum tarih düşürme daha sonraları divan edebiyatında hemen çoğu şairlerin denediği bir sanat olacağına göre bu ilk örneklerin özelliklerinin dikkate değer olduğu aşîkârdır. Gerçekten onun tarihleri, şekil, konu, dil vs. yönlerinden muayyen bir kalıbı olmayan ilk osmanlı tarzının bir şairdeki özelliklerini vermektedir. Bu özellikler ayrıca aşağıda, etraflı bir şekilde incelenecektir. Ancak onun manzumeleri arasında, XVI. yy. ın genel olarak müşterek özellikler gösteren eserlerinin (dil türk-

¹ Bu hususun dikkate değer bir örneği Sultan Temür'ün Sivas'ı tahribi üzerine söylenmiş tarihtir. Bu tarihi, bazan خراب (= 803) şeklinde bir kelime olarak, bazen farsça dördlük manzum bir çerçeve içinde bulmaktayız.

² XV. yy. da yazılmış tarih manzumeleri hakkında hazırladığımız yazıda daha geniş bilgi verilecektir.

çe, çoğu dörtlük halinde, son mısra konuyu açıkça ifade eden tam tarih, mahlas zikrediliyor vs.) ilk örneklerinin (krş. tarih manz. nr. I, X, XI, XIX, XX) de görülmekte olduğuna burada işaret edilmelidir.

Diğer taraftan tarih yönünden de, ona bazen çok ehemmiyetli bir vesika teşkil etmesi ile, ayrı bir kıymet taşır. Ahmed Paşa'nın bu yazıda toplanan manzum tarihlerinin, aynı devir üzerinde çalışan tarihçiler için, gerek verdikleri tarihleri ile kronoloji yönünden ve gerek ele aldıkları konular, hususiyle siyasi-askerî tarih dışında olanları ile bir tarihî hadiseyi tesbit bakımından çağdaş tarih kaynaklarını nasıl tamamlamakta olduklarını burada ayrıca izaha lüzum yoktur. Bu hususun açık bir delili de onun manzumelerinin, bu değeri anlayan sonraki tarihçiler tarafından eserlerinde bir tarih vesikası olarak kullanılmasıdır. Bu tarihlerin şahadetinden istifade eden tarihçilerden tesbit edebildiklerimiz şunlardır :

1. Kemalpaşa-zade (ölm. 940/1534), *Tevarih-i âl-i osman* (telifi tahminen 913/1508)'da¹ 855 Edirne sarayı (nr. II), 879 Karaman fethi (nr. X).

2. Taşköprülü-zade (ölm. 968/1561), *al-Şakā'ik al-Nu'māniya* (telifi 965/1558)'de² 872 Şeyh Tâceddin (nr. VII), 896 Şeyh Vefa (nr. XXVII).

3. Cenabî (ölm. 1004/1595 ?), *al-Aylam al-zāhir* (telifi 998/1589 ?)'de³ 858 İstanbul fethi (nr. III).⁴

4. Âlî (ölm. 1008/1600), *Künhü'l-ahbar* (telifi 1006/159)'da⁴ 855 Edirne sarayı (nr. II, bu tarih yanlış olarak İstanbul Yeni sarayının inşaa tarihi için kullanılmıştır),

5. Hoca Sa'deddin (ölm. 1008/1600), *Tâcü't-tevarih* (telifi 992/1584)'de⁵ 883 İstanbul Yeni sarayı (nr. XV).⁶

6. Evliya Çelebi (ölm. 1094/1683 den sonra), *Seyahat-name* (telifi 1040-1094/1630-1683)'de⁶ 883 İstanbul Yeni sarayı (nr. XV),

7. Şam'adanî-zâde (ölm. 1193/1779), *Mürî't-tevarih* (telifi 1187/1773)'de⁷ 883 İstanbul Yeni sarayı (nr. XV),

¹ Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 25, 363.

² Taşköprülü-zade, *a. e.*, Mecdî terc., 132, 254.

³ Cenabî, *a. e.*, Ragıppaşa ktb., nr. 933,, 498a.

⁴ Âlî, *a. e.*, İst. Üniv. ktp., TY nr. 5959, 34b,

⁵ Hoca Sa'deddin, *a. e.*, 448.

⁶ Evliya Çelebi, *a. e.*, I, Dersaadet 1314,I, 115.

⁷ Şam'adanî-zâde, *a. e.*, İstanbul 1333, 457.

8. Ahmed Bâdî (ölm. 1908), *Riyaz-ı belde-i Edirne*'de¹ 893' Edirne'deki Bayezid külliyesi (nr. XXV).

AHMED PAŞA'NIN TARİH MANZUMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Ahmed Paşa'nın elimizdeki tarihleri manzum şekildedir. Onun, bu yazıda toplanan ve tetkik edilen manzum tarihleri, *Divan*'ının İstanbul kitaplıklarındaki nüshalarından alınmıştır. Bunlar 28 tanedir. Ancak, divanının görebildiğimiz nüshaları, bu tarihleri aynı sayıda olarak ihtiva etmemekte, bazılarında bir kısmı hatta bazılarında ise hiç biri bulunmamaktadır. İşte bu durum göz önünde tutulursa elimizde bulunan manzumelerin sayısının tam olduğu iddia edilemez.²

Onun tarih manzumelerinin, ilk-osmanlı üslubu içinde dikkate değer bir yere sahip olduğunu ve bunların şekil, dil, konu vs. durumu ile diğer özellikler bakımından ilk örnekleri teşkil ettiğini belirtmiştik. Bu yazıda toplanan tarih manzumelerinin bu bakımlardan durumu aşağıda incelenmiştir :

A) Şekil

Ahmed Paşa'nın tarih manzumeleri şekil (dış görünüş) bakımından belli bir birlik göstermemektedir. Bu manzumelerde aruzun en fazla hafif bahri tercih edilmiştir. Bazı değişiklik şekilleri ile de remel bahri ikinci dereceyi tutmaktadır. Mısra sayısı yönünden dörtlükler daha çok kullanılmış olmakla beraber bunların kafiye dizisi değişiktir. Bir kaç istisna edilirse, manzumeler matlasızdır. Manzumelerin şekil bakımından durumu toplu olarak şöyledir :

a) Vezinler

1. Hafif (11 tané): ≈ - - - - | - - - - | ≈ - -

(nr. IV, IX, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXVI, XXVIII)

¹ Ahmed Bâdî, *a. e.*, Bayezid Genel ktp., nr. 10391, I, 27.

² Emir Sultan'ın ölümü için düşürülen انتقال امير (=833) tarihinin, Ahmed Paşa tarafından söylendiği ileri sürülmekte (bk. G. Saltık, *Bursa'da Emir Sultan ve kerametleri*, Bursa 1959, 16) ise de doğruluğu şüphelidir. Bu tarih, eğer zamanında söylenmişse, kronoloji bakımından buna imkân olmadığı gibi görebildiğimiz *Divan* nüshalarında da mevcut değildir. Diğer taraftan bu rivayetin, ciddi bir kaynağa dayandırılmadığı da görülmektedir.

2. Remel (6 tane) : - u - - | - u - - | - u - (2)
 - u - - | u - - | - - (2)
 u - - | u - - | u - - | u - - (1)
 - u - - | - u - - | - u - - | - u - - (1)
 (nr. XI, XX, V, XXIII, X, XXV)
3. Hezec (4 tane) : u - - - | u - - - | u - - (1)
 - - u | u - - u | u - - u | u - - (2)
 u - - | u - - | u - - | u - - (1)
 (nr. I, II, XXVII, VIII)
4. Seri' (3 tane) : - u u - | - u u - | - u -
 (nr. III, VII, XXII)
5. Vafir (2 tane) : u - - - | u - - - | u - -
 (nr. XII, XXIV)
6. Kâmil (1 tane) : - - u - | - - u - | - - -
 (nr. VI)
7. Mütekarib (1 tane) : u - - | u - - | u - - | u - -
 (nr. XXI)

b) Beyit sayısı ve kafiye dizilişi:

1. Beyit (3 tane) : aa (1, hafif) (nr. XVIII)
 ab (2, hezec, seri') (nr. VII, VIII)
2. Dörtlük (16 tane) : aa+ba (6, hafif 3, remel, hezec, kâmil
 (nr. I, VI, IX, XIII, XX, XXVI)
 ab+cb (9, hafif 3, remel 2, seri' 2, hezec,
 vafir) (nr. III, XI, XII, XIV, XVI, XVII,
 XXII, XXIII, XXVII)
 ab+ab (1, hafif) (nr. XIX)
3. 3 beyitlik (4 tane) : aa+ba+ca (1, hafif) (nr. XV)
 ab+cb+db (3, remel 2, hafif) (nr. V, X,
 XXVIII)
4. 4 beyitlik (3 tane) : ab+cb+db+eb (3, hafif, mütekarib, vafir)
 (nr. IV, XXI, XXIV)
5. 5 beyitlik (1 tane) : ab+cb+db+eb+fb (1, remel) (nr. XXV)

6. Kaside'de (1 tane) : ... ab+cb (1, hezec) (nr. II)

B) Dil:

Bu manzumelerde kullanılan dil çeşitlidir ve arapça başta gelmektedir. Türkçe ikinci derecededir. Mülemmaların da fazla olduğunu görüyoruz. Dil durumu toplu olarak şöyledir :

1. Arapça (11 tane) : nr. III, IV, VI, VII, IX, XI, XII, XIII, XV, XXIII, XXIV
2. Türkçe (6 tane) : nr. I, II, V, X, XX, XXV
3. Farsça (4 tane) : nr. XIX, XXI, XXVI, XXVII
4. Müemma (7 tane) : farsça-arapça, nr. VIII, XIV, XVI, XVII, XVIII, XXII
türkçe-arapça, nr. XXVIII

C) K o n u :

Ele aldıkları konular yönünden manzumeler fazla çeşitli değildir. Bunların konularını başlıca dört grupta toplamak kabildir. Bunlar arasında mimarî eserler ile ilgili olanları daha çoktur. Konuların manzumelere göre dağılışı şöyledir :

1. Askerlik ve siyaset ile ilgili (10 tane) :
 - a. fetih (6) : İstanbul (nr. III), Karaman (nr. X), Akça-hisar (nr. XVI), Zabyak (nr. XVII), Leş (nr. XVIII), Rodos (nr. XIX)
 - b. savaş (4) : Otluk-beli (nr. IX), Kara Buğdan (nr. XI), Bayezid-Cem (nr. XXI-XXII)
2. Mimarî eserler ile ilgili (12 tane) :
 - a. cami (2) : Davudpaşa (nr. XXIV), Bilinmeyen (nr. XXVIII)
 - b. saray (2) : Edirne (nr. II), İst. Yeni saray (nr. XV)
 - c. kasr (1) : Bilinmeyen (nr. I)
 - d. hamam (2) : Sarraçlar (nr. IV), Mahmudpaşa (nr. VI)
 - e. sur (3) : İst. Yeni saray için (nr. XII-XIV)
 - f. külliye (1) : Edirne'de Bayezid küll. (nr. XXV)
 - g. türbe (1) : Konya'da Mevlâna (nr. XXVI)

3. Haltercümesi ile ilgili (5 tane):
 - a. culûs (1): Sultan II. Bayezid (nr. XX)
 - b. ölüm (4): Ali (nr. V), Şeyh Taceddin (nr. VII), Ebû Bekr Çelebi (nr. VIII), Şeyh Vefa (nr. XXVII)
4. İctimâî faaliyetler ile ilgili (1 tane):
 - evlenme (1): Mehmed Paşa - Gevhermülûk Sultan (nr. XXIII).

D) Diğer özellikler.

Yukarıda incelenen hususlar dışında kalan, diğer özellikler şöylece özetlenebilir :

1. Tarih, iran tarzının bazı şekillerinde olduğu gibi, ayrıca söz ile bildirilmiş değildir. Hepsi e b c e d ile düşürülmüştür.

2. Tarih, t a m l a m a (nr. X, XIX, XXV, XXVI, XXVII), mısra içinde c ü m l e (nr. VI, XI) veya tam mısra halinde olmak üzere sadece son mısradadır.

3. Hepsi tam tarih dir. Tamiye veya sanat gösterme (bî-nukat, mücevher, musannâ vs.) yoktur. Sadece 5'ler, mısra ortasında bulunup okunur ise 5 (= 500) gibi, mısra sonunda gelip okunmayanlar ise 5 (= 5) gibi hesap edilir.

4. Şair, tarih ihtiva eden kısmı işaretler.

5. Konu, genel olarak zikredilir, bazen tamamlayıcı bilgi yoktur.

6. Konu tarih mısraında da her zaman açıklıkla bildirilmemiştir. Manzumelerin hemen yarısında konu tarih mısraında zikredilmemiş, meselâ dua, temenni vs. ile tarih düşürülmüştür (krş. nr. IV, VI, IX, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XXIV, XXVI, XXVIII).

7. Savaş ve fetih tarihleri bazen, ima yolu ile, Hz. Kur'an'dan alınan ilgili ayetler ile düşürülmüştür (krş. nr. III, XI, XXI, XXII).

8. Manzumelerin hiç birisinde mahlas zikredilmemiştir.

NEŞİRDE KULLANILAN YAZMALAR

Ahmed Paşa'nın bu yazıda verilen tarih manzumelerinin, *Divan*'ının İstanbul kitaplıklarındaki yazmalarından toplandığını daha önce de belirtmiştik. Onun *Divan*'ının İstanbul kitaplıklarında bulunan nüshaları, biri eksik olmak üzere, *İstanbul Kitaplıkları Türkçe yazma divanlar kataloğu, I*, İstanbul 1947, 43 vd. (nr. 13)' da sıralanmış ve tavsifleri verilmiştir.¹

¹ Geniş imkân ve emeklerle hazırlanan bu kataloglar, ne yazık ki, istenildiği gibi değildir. Bir örneği burada da görüleceği üzere eksikleri ve yanlışları pek fazladır.

Ahmed Paşa divanı'nın bilinen yazma nüshaları, tam ve kusursuz bir durumda olmadıkları gibi, bu divanın şimdiye kadar güvenilir bir tenkidli neşri de yapılmamıştır.¹ Bu sebeplerden burada divan nüshalarındaki tarih manzumeleri toplanıp, tenkitli bir şekilde neşre hazırlanmıştır.

Bu neşirde kullanılan yazmalar ve kısaca tavsifleri şunlardır:

- AE-1 = Millet ktp., Aliemiri-manzum nr. 12
160×230 mm., 112 varak, nesih, istinsah kaydı: evasıt-ı Zilka'de 931 (1525), hattatın adı silik. 13 tarih var.²
- AE-2 = Millet ktp., Aliemiri-manzum nr. 13
115×180 mm., 84 varak, talik, ist. kaydı yok, başından ve sonundan eksik. 18 tarih var.
- İÜ-1 = İst. Üniversitesi ktp., TY nr. 2949
164×105 mm., 136 varak, ince talik, ist. kaydı: 936 (1529-30), Pir Ahmed b. İskender³ elile yazılmış. 16 tarih var.
- İÜ-2 = İst. Üniversitesi ktp., TY nr. 773
193×120 mm., 114 varak, talik, ist. kaydı: evahır-ı Ramazan 988 (1580), Yenice-i Vardar'da Abdi b. Şeyh Mahmud eliyle yazılmış. 21 tarih var.
- AS-1 = Ayasofya ktp., nr. 3875
180×125 mm., 191 varak, harekeli nesih, ist. kaydı yok. fakat eski bir yazma. 25 tarih var.
- AS-2 = Ayasofya ktp., nr. 3947
240×145 mm., 153 varak, ince güzel talik, sonu eksik. 3 tarih var.
- RE = Topkapı Sarayı Müzesi ktp., Revan nr. 776
270×150 mm., 119 varak, talik, ist. kaydı yok. 4 tarih var.
- AF = Atıfendi ktp., nr. 2054
28×115 mm., 93 varak, talik, başından eksik, ist. kaydı yok. 20 tarih var.
- HA = Süleymaniye ktp., Hacımahmud nr. 3722
190×115 mm., 93 varak, talik, ist. kaydı yok. 16 tarih var.

¹ Davud Zeki Pınar tarafından bir kaç nüshaya dayanılarak hazırlanan *Bursalı Ahmed Paşa Divanı* (Basılmamış mezuniyet tezi, 1937-38, Türkiyat Ens. Ktp. nr. T. 88), istenilene vermemektedir.

² Bu eski ve değerli nüsha, yukarıda adı geçen *Katalog*'da kayıt edilmemiştir.

³ Pir Ahmed için bk. Mustakim-zade, *Tuhfe-i hattatın*, İstanbul 1923, 61.

AHMED PAŞA'NIN TARİH MANZUMELERİ

Aşağıda sıralanan manzumeler, ebced hesabının gösterdiği tarih sırasına göre verilmiştir. Ayrıca her manzumenin başında orada zikredilen konu hakkında kısaca bilgi verilerek ve aynı konuda kayıtları toplayan çağdaş kaynaklar veya bazı yeni araştırmalar gösterilerek konunun açıklık kazanmasına çalışılmıştır. Manzumelerin metinlerine ait nüsha farkları sayfa altı notlarında gösterilmiştir. Ancak bunlar arasında imlâ farkları ve yanlışları alınmadı.

841 (1437/38): Metninden bir kasr için düşürüldüğü anlaşılan bu tarihin, hangi esere ait olduğu bilinmediği gibi çıkan tarih de, Ahmed Paşa'nın o sırada pek genç olması bakımından doğru olmamalıdır. AS-7'deki başlığa göre kendi evinin tarihidir. S. N. Ergun, Bursa'da yaptırdığı eve ait olduğunu ve ebced ile 865 çıkmakta bulunduğunu bildirmiş ise de doğru değildir. Ancak bu devir tarihleri arasında, Fenari-zade Ahmed Paşa'nın İstanbul'da yaptırdığı ev için söylendiği kaydedilen 891 tarihli manzumeler vardır, ki bu tarihin de o binaya ait olması muhtemeldir (S. N. Ergun, *a. e.*, I, 306; Tâci-zâde Sa'dî Çelebi, *Münşeât*, nşr. N. Lugal-A. Erzi, İstanbul 1956, 70).

I. Hezec: 0 - - - | 0 - - - | 0 - -

1. Çü bünyâd oldu bu kaşr-ı mu'allâ
Görüp reşk eyledi firdevs-i a'lâ
2. Bakup Rıdvân bu kaşra didi târih
Hemîşe hürile olsun muhallâ
(همیشه حورله اولسون محلا) 841 ?
[iÜ-2, 109b; AS-1, 82b]

855 evasıtı (1451 ortaları): Edirne'deki Yeni saray'ın inşasına başlanması. İnşaat 856/1452 yılı ortalarında tamamlanmıştır (Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 25; Oruç Beg, *Tevarih-i âl-i osman*, nşr. Fr. Babinger, Leipzig 1925, 64, 123; Anonim, *Tevarih-i âl-i osman* nşr. Fr. Giese, Breslau 1922, 73; Dr. R. Osman, *Edirne sarayı*, Ankara 1958).

II. Hezec: - - 0 | 0 - - 0 | 0 - - 0 | 0 - -

103. Aşluñi ser efrâz idüp ol dâyim ü bākî
Fer'ûñi refi'c eylesün Allâhu te'âlâ

104. Bünyād-ı sarāyuña budur aḥsen-i tāriḥ
Kim ide mübārek ṭapuña ḥayy-ı tuvānā¹

(كم ايدہ مبارك طيکه حی توانا) 855

[AE-1, 14b-17b ; İÜ-1, 1b-3b; AS-1, 19b-25b; İÜ-2, 3b-5a; RE, 9b-13a; AF, 2b-6a; HA, 13b-16b]

857, 20 Cumada I. (29 Mayıs 1453): Fatih kumandasındaki osmanlı ordusunun İstanbul'u zaptı (Aşıkpaşa-zade, *Tevarih-i âl-i osman*, nşr. Âli, İstanbul 1332, 142; Tursun Beg, *Tarih-i Ebû'l-feth*, nşr. M. Ârif, İstanbul 1330, 49; Enveri, *Dustûr-nâme*, nşr. M. Halil (Yınanç), İstanbul 1928, 96; Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 74).

III. Seri': - - - | - - - | - - -

1. قلعة قسطنطين فتحها

سلطاننا العدل بسيف حزين

2. انطقنا الله بتاريخه

(ينصره الله بنصر عزيز)² 857.

[AE-1, 107a; AE-2, 78a; İÜ-1, 130b; İÜ-2, 108a; AS-1, 78a; AF, 87a; HA, 91a].

858 (1454): Edirne'de Hadım Şehabeddin (Kula Şahin) Paşa'nın yaptırdığı Sarraçlar hamamı'nın tamamlanması (M. T. Gökbilgin, *a. e.*, 68 not 160, 98 not 366, 257 not 237; A. Hıbrî, *Enisül-mesamirin*, İst. Üniv. Ktp., TY nr. 451, 25a; A. Bâdî, *a. e.*, I, 120 (nr. 21); E. H. Ayverdi, *Fatih devri mimarisi*, İstanbul 1953, 69 (nr. 603) hatalı).

IV. Hafif: - - - | - - - | - - -

1. حينا شعة مباركة

صانها الله من نوابه

2. منزل قد نبى دعائه

ليرى المجد من جوانبه

¹ II. nüsha farkları: 103a idüp: AS-1 ide || 103a dāyım ū bākî: İÜ-1 ve HA dāyım-i bākî || 104a budur: RE durur || 104b ḥayy-ı tuvānā: İÜ-1 ve AF ḥayy ū tuvānā.

² Bu tarih için ayrıca bk. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, *İstanbul fethiyle, kalelerinin manzum ve mensur tarih ibareleri*, İstanbul 1953, 22—23.

3. بحر فضل غششم اعدل

خجل المزن من مواهبه

4. اصطفينا لحنمه التاريخ

(خلد الله مدح صاحبه) 858

[AE-2, 78a-b; IÜ-1, 130a-131b; IÜ-2; 108b; AS-1, 78a-b; AF, 87a-b; HA, 91a]

866 (1461—62): Ali adlı bir gencin ölümü. Bu genç hakkında elimizde fazla bilgi yoktur. Ancak *Ahmed Paşa divanı*'nda bu genç ile ilgili olması muhtemel parçalar vardır.

V. Remel : $\underline{\underline{\text{u}}}$ - $\underline{\underline{\text{u}}}$ - - | $\underline{\underline{\text{u}}}$ - - | $\underline{\underline{\text{u}}}$ - -

1. Seyrüm oldı gice Rıdvāna didüm

Geldi mi bu çemene bir geyicük

2. Didi geldi ki yaraşur mı gör'e

Eğnine hulle-i sündüs geyicek

3. Bilesin sen Ali'nün tarihini

Rahmetu'llāhi 'aleyhi deyicek²

(رحمة الله عليه) 866

[AE-1, 106 b; IÜ-2, 108 a-b]

871 (1466—67): Sadria'zam Mahmud Paşa'nın, İstanbul'da kendi adı ile tanınan semtteki hamamının inşasının tamamlanması. Ahmed Paşa'nın bu tarihi hamamın kitabesi olarak kapısı üzerindedir. (Hâmidî, *Divan*, nşr. İ. H. Ertaylan, İstanbul 1949, 309; H. Glück, *Die Bäder Konstantinopels*, Wien 1921, 109—113 (nr. 16), 162; E. H. Ayverdi, *a. e.*, 383—386).

VI. Kâmil : $\underline{\underline{\text{u}}}$ - $\underline{\underline{\text{u}}}$ - - | $\underline{\underline{\text{u}}}$ - $\underline{\underline{\text{u}}}$ - | $\underline{\underline{\text{u}}}$ - -

1. هي بقعة مشخوطة بصلاح

ورخامها في الضوء كالضباح

¹ IV. nü. far : 3a غششم : IÜ-2 ve HÄ غششم , AF غششم || 3a اعدل : AS-1, AE-2, IÜ-2 ve HA عدل || 3b مواهبه : IÜ-2 نوايه 4a حنمه : HA حنمه

² V. nü. far. : 1a oldı gice : IÜ-2 oldı dün gice.

2. جنات عدن فحرت أهارها

تاريخها (هي راحة الأرواح) 871

[AE-1, 107a; AE-2, 78a; İÜ-1, 130b; İÜ-2, 108a; AS-1, 78b; AF, 87a; HA, 91a].

872, Safer (1—29 Eylül 1467): Zeyniye tarikatı şeyhlerinden Taceddin İbrahim b. Yahşi (Bahşi) Fakih'in Bursa'da ölümü (Taşköprülü-zade, *a. e.*, İst. Üniv. Ktp. AY nr. 1228, 42a-b, Mecdî terc., 131—132; M. Süreyya, *a. e.*, II, 46).

VII. Seri: - - - - | - - - - | - - - -

1. انتقل الشيخ و تاريخه

(قد سلك الله بسر رفيع) 872

[AE-2, 78b; İÜ-1, 131a; AS-1, 80a; AF, 87b; HA, 91b]

872 (1467—68): Mevlâna Veliyeddin oğlu Ebû Bekr Çelebi'nin ölümü. Ahmed Paşa'nın bir kardeşi olduğu bilinmektedir. Burada ölüm tarihi verilen şahsın onun kardeşi olması kuvvetle muhtemeldir. (Taşköprülü-zade, *a. e.*, Mecdî terc., 158; Belig, *a. e.*, 270; S. N. Ergun, *a. e.*, I, 306; "Ahmed Paşa (M. F. Köprülü)").

VIII. Hezec: - - - - | - - - - | - - - - | - - - -

1. ابويكر بن ولي الدين محنت رفت تاريخه

(باحسان جزيل قد انارالله برهائك) 872

[İÜ-2, 109b; AS-1, 82b]

878, 16 Rebi' I. (11 Ağustos 1473): Fatih'in Otluk-beli meydan savaşında Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan'ı yenmesi (Aşıkpaşa-zade, *a. e.*, 182; Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 369; R. R. Arat, *Fatih Sultan Mehmed'in yarlığı*: TM VI (1939), 285 v.d.).

IX. Hafif: - - - - | - - - - | - - - -

1. السن الرمح اول الثاني

لحروب سكندر الثاني

1 VI. nü. far.: 1b بالضوء AE-2: AF ve HA بالضوء.

2. صرت فيها و قلت تاريخاً

(ابد الحق ابن عثمانى) 1

[AE-1, 107a; AE-2, 77b; IÜ-2, 108b; AS-1, 78b; AF, 86b; HA, 91a]

879 (1474): Gedük Ahmed Paşa kumandasındaki osmanlı ordusunun Karaman seferi. Bu seferde başta Ermenek kal'ası olmak üzere bir çok yerler alınarak Karaman'ın fethi tamamlanmıştır (Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 383; Oruç Beg, *a. e.*, 129; Hoca Sa'deddin, *a. e.*, I, 544 v.d.).

X. Remel: - - - - | - - - - | - - - - | - - - -

1. Ümerā² şaflarını Aşaf-ı devrāna қоşup
Karamān fethine emr itdi Süleymān-ı zamān
2. Şāhib-i kal'a-güşāy Ermenegūn kal'asını
Kahrile kal' idüben қondi hemīn aldı hemān
3. Devlet āsarını bu vechile ferhunde görüp
Ehl-i diller didi tārihini feth-i Karamān³

879 (فتح قرمان)

[AE-1, 106b; AE-2, 77b; IÜ-1, 130a; IÜ-2, 109b; AS-1, 81a; AS-2, 52b; RE, 46a; AF, 86b; HA, 90b].

881, 4 Rebi' II. (27 Temmuz 1476): Fatih'in Kara Boğdan (=Moldavya) seferine çıkarak, Stefan Cel Mare'yi savaşta yenmesi (Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 411; Oruç Beg, *a. e.*, 130; Tursun Beg, *a. e.*, 160 .d.; Anonim-Giese, *a. e.*, 115).

XI. Remel: - - - - | - - - - | - - - -

1. سيف دين الله سلطان الغزاة

فرق البغدان بالخذ المهيب

2. صار في غزواتك يا خير الملوك

خير تاريخ (لنا فتح قريب) 3

[AE-1, 107a; AE-2, 77b-78a; IÜ-1, 130b; IÜ-2, 108b; AS-1, 78b-79a; AF, 86b-87a; HA, 91a]

1 IX. nü. far.: 1b الحروب: AF, HA ve AE-2 بحروف || 2a صرت: AS-1 كنت || 2b الله: HA الحق || 2b ابد: IÜ-2, AF, HA ve AE-2 ايد.

2 X. nü. far.: 2b Kal^c: IÜ-2 Kat^c || 2b hemīn: IÜ-2 Hemān || 3a görüp: IÜ-2 gören || 3b tārihini: AE-1 ve AS-1 tārihin.

3 XI. nü. far.: 1b بالخذ: AE-2, IÜ-1 ve AF من جند.

882, Safer-Receb (Mayıs-Ekim 1477): İstanbul'da Yeni saray'ın inşa edileceği sahanın etrafına sur çevrilmesi. İnşaata Safer ayında başlanmış, beş ay sonra bitirilmiştir (Hâmidî, *a. e.*, 263; Tursun Beg, *a. e.*, 66; Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 429 v.d.; Âlî, *a. e.*, yukarıda 167. s. 4. nota bakınız; Hoca Sa'deddin, *a. e.*, I, 448).

XII. Vâfir: - - - | - - - | - - -

1. تبارك قلعة الملك الكريم
بانواع المكارم و الكرامه
2. كتب الزمان تاريخاً عليها

(مصاحبها السعادة بالسلامه) ¹ 882

[AE-1, 107a; AE-2, 78a; İÜ-2, 109a; AS-1, 79a; AF, 87a; HA, 91a]

XIII. Hafif: - - - | - - - | - - -

1. كوكب المجد قد بدا وعلى
ايها الحصن من جوانبها
2. الهم الحق فيك تاريخاً

(خلد الحى عن صاحبها) ² 882

[AE-1, 107b; AE-2, 78a İÜ-1, 130b; İÜ-2, 109a; AS-1, 79a-b; AF, 87a; HA, 91b]

XIV. Hafif: = - - - | - - - | = - - -

1. خواستم راه مدح حصن ترا
عجز العقل في مسالكه
2. مى شنودم زغيب تاريخش

(خلد الحق جود مالكة) ³ 882

[AE-1, 107b; İÜ-2, 109a; AS-1, 79a; AF, 87b; HA, 91b]

883 (1478): İstanbul'daki Yeni saray'ın inşa edilmesi (yukarıdaki madde gösterilen eserlere bakınız).

¹ XII. nü. far.: 1b المكارم : AE-2 ve AF الكريم || 2b مصاحبها : AF صاحبها

² XIII. nü. far.: 1a بدا : AE-2, İÜ-1, İÜ-2 ve AF را

³ XIV. nü. far.: 1b العقل : AF ve HA الوكل || 2b الحق : AF الله

XV. Hafif: = ٥ - - | ٥ - ٥ - | = -

1. خرم من جلال صاحبه
سجد الشمس من جوانبه
2. كيف احصى ثناء سلطاني
وانا البعض من مواهبه
3. اللهم الله فيه تاريخاً

(خلد الله عن صاحبه) 883¹

[AE-2, 78b; İÜ-1, 131a; İÜ-2, 108a; AS-1, 80a; AF, 87b; HA, 92a]

883, 15 Rebi' I. (16 Haziran 1478): Osmanlı ordusunun uzun zamandır kuşatmakta olduğu Akça-hisar (Kroya, bugün Krujë) 'in teslim olması (Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 441 v.d.; Tursun Beg, *a. e.*, 169; İ. H. Uzunçarşılı, *a. e.*, II, 71—72).

XVI. Hafif: = ٥ - - | ٥ - ٥ - | = -

1. فتح شد چون حصار اچھ حصار
فتح البحر من مفاحه
2. آمد از فیض شاه تاریخش
(ابدأ عن قدر فاتحه) 883

[AE-1, 107b; AE-2, 79a; İÜ-1, 131b; İÜ-2, 109a; AS-1, 79b; AF, 88a; HA, 91a]

883 (1478): İşkodra (osm. İskenderiye) kuşatması sırasında civarındaki Zabyak (veya Jabyak, Gölbaşı; venedik kayn. Xabiacco; bugün Zhabjak) kalasının zaptedilmesi (Nişancı Mehemed Paşa, *Tarih*, AS Ktp. nr. 3204, 18b; Tursun Beg, *a. e.*, 168; Aşıkpaşa-zade, *a. e.*, 450 vd.).

XVII. Hafif: - ٥ - - | ٥ - ٥ - | = -

1. فتح زبایق و کسر رأس فرنک
ضم شد ای شه جلال ملک ترا

¹ XV. nü. far.: 1b من AS-1 || AS-1 ve HA'da 2. ve 3. beyitlerin yerleri değişiktir.

2. روز لطفست گشت تاریخش

(رب زد یوم لطف فاتحها)¹ 883

[AE-2, 79a; İÜ-1, 31b; İÜ-2, 109a; AS-1, 79b; AF, 88a; HA, 91].

883 (1478): İşkodra kuşatması sırasında civarındaki Leş (venedik kaynak. Alessio, Lissa) kal'asının zaptedilmesi (önceki maddede gösterilen bibliyografyaya bakınız).

XVIII. Hafif: - 0 - - | 0 - 0 - | = -

1. فتح لشرا خوش آمد این تاریخ

(عمر الله جود فاتحه) 883

[AE-2, 79a; AS-1, 80a; AF, 88a; HA, 91b]

886, 13 Rebi' I. - 28 Cumada I. (23 Mayıs - 3 Ağustos 1480): Vezir Mesih Paşa kumandasındaki ordunun Rodos'u kuşatması ve netice alamıyarak dönüşü (Tursun Beg, *a. e.*, 170; Kemalpaşa-zade, *a. e.*, 500 v.d.; Oruç Beg, *a. e.*, 131; Anonim-Giese, *a. e.*, 116; ayrıca yukarıda 164. s. bakınız).

XIX. Hafif: - 0 - - | 0 - 0 - | = -

1. دانه افرج و دام او رودوس

قصد او کرد شاه پر فرهنگ

2. شد گشوده چو قلعه رودوس

گشت تاریخ (فتح دام فرنگ) 883

[AE-2, 79a; İÜ-1, 131b; AS-1, 79b-80a; AF, 88a; HA, 91b]

886, 22 Rebi' I. (21 Mayıs 1481): Sultan II. Bayezid'in osmanlı tahtına oturması (Aşıkpaşa-zade, *a. e.*, 220; Tursun Beg, *a. e.*, 180; Oruç Beg, *a. e.*, 131; Anonim-Giese, *a. e.*, 116).

XX. Remel: - 0 - - | - 0 - - | - 0 -

1. Çıkdı devlet tahtına Şeh Bâyezîd

Ol culûs itdi cihân bahtın sa'îd

¹ XVII. nü. far. : 1a زیباق AE-2, İÜ-1, İÜ-2, AF ve HA 1b || زیباق : İÜ-2 ضم

اوز لطفست : AE-2, İÜ-1, AF ve HA لطفست 2a ||

2. Yazdı levh üzre kalem tārīhini
 Kayşer oldı Rüm'a Sulţān Bāyezīd¹
 (قیصر اولدی رومه سیلطان بایزید) 886
 [IÜ-2, 109a; AS-1, 81a-b]

886, 22 Rebi' II. (20 Haziran 1481): Sultan II. Bayezid ile Sultan Cem'in Yenişehir'de savaşmaları (Oruç Beg, *a. e.*, 131; Anonim-Giese, *a. e.*, 116).

XXI. Mütekarib : 0 - - | 0 - - | 0 - - | 0 - -

1. پناه جهان آن فریدون ثانی
 که از دور عدائش بنایزد دنیا
 2. نهنگان اژدر شکاران خیلش
 که بی حد و حصرند چون ریک دریا
 3. بیک حمله بردند صفهای دشمن
 بتاراج دادند چون خوان یغما
 4. چه فتحست بنگر که اوراست تاریخ
 (وینصرك الله نصرأ مبینأ) 886
 [AS-1, 80b]

XXII. Seri : - 0 0 0 - | 0 0 0 - | 0 0 0 -

1. نیت جم کرد جو شه بایزید
 قد غلب الخضم مجند مهیت
 2. شد رقم نسخه تاریخ او
 (ایدك الحی بفتح قریب) 886
 [IÜ-2, 109b; AS-1, 81a]

887 (1482): Sultan II. Bayezid'in, kızı Gevher-mulûk Sultan'ı Dukakin-zade Mehemmed Paşa ile evlendirmesi (M. Süreyya, *a. e.*, I, 65; Ç. Uluçay, *Bayezid II. in âilesi*: Tarih Dergisi X/14 (1959), 120—121).

¹ XX. nü. far.: 1b bahtın: IÜ-2 tahtın.

XXIII. Remel : ٤ - - | ٤ - - | ٤ - -

1. بَارِكْ اللهُ لِعَرَسِ سَعْدَتِ

بِأَيِّدِيهِ شَهْرٍ وَسِنِينَ

2. كَلِمِ اللهُ لَهُ تَارِيحًا

(بِالرِّفَاءِ بِنَاتٍ وَبَنِينَ)¹ 887

[AE-2, 78b; İÜ-1, 131a; İÜ-2, 108b; AS-1, 80a-b; AF, 87b; HA, 92a]

- 890 (1485): Vezir Davud Paşa'nın İstanbul'da kendi adı ile anılan semtteki camiinin tamamlanması. Buradaki manzum tarih tanınmış hattat Şeyh Hamdullah eli ile camiin kapusuna kitabe olarak yazılmıştır (H. Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevami*, İstanbul 1281, I, 104—5; H. Ethem, *Camilerimiz*, İstanbul 1932, 38).

XXIV. Vafir : ٤ - - | ٤ - - | ٤ - -

1. الْإِيَّاقِدِ بِنَا دَرُوشِ دَاوُدِ

وَزِيرِ إِمْرِي الْأَسْتِقَامَةِ

2. لِسُلْطَانِ بَايَزِيدِ بْنِ مُحَمَّدِ

فَرِيدِ الدَّهْرِ فِي عَقْدِ الْإِمَامَةِ

3. بِنَاءِ الْخَيْرِ مَرْفُوعِ الْمَبَانِي

حَمَاهُ اللهُ مَا نَاحَتْ حَمَامُهُ

4. تَأَمَّلْ فِيهِ. وَانظُرْ حَسَنَ تَارِيخِ

(إِصْبَاحُكَ السَّعَادَةِ وَالسَّلَامَةِ) 890

[AE-1,108a; AS-1, 82a; İÜ-2,109b]

- 893 (1488): Sultan II. Bayezid'in Edirne'de inşa ettirdiği külliyeinin tamamlanması. Cami, medrese, darüşşifa ve imaret'ten mürekkep olan bu külliyeinin inşasına 26 Rebi' II. 889/23 Mayıs 1484'de başlanmıştı (Oruç Beg, *a. e.*, 132; Hoca Sa'deddin, *a. e.*, II, 42 vd.; A. Hibri, *a. e.*, 11b; A. Badi, *a. e.*, I, 27 v.d.; Dr. R. Osman, *Edirne rehnüması*, Edirne 1920, 44 v.d.; O.N. Peremeci, *Edirne tarihi*, İstanbul 1939, 68 v.d., 110).

¹ XXIII. nü. far. : 1b وسنين : AS-1 بسنين || 2a كام : AS-1 ve İÜ-2 احسن || 2b بسنين : AE-2, AS-1, AF ve HA

XXV. Remel: - 0 - - | - 0 - - | - 0 - - | - 0 -

1. Şöyle 'alî yapıdı dārü'l-ḥayrî Sultān Bāyezîd
Kim feleklerde melekler itdiler medḥ ü senā²
2. Bu merātib ne cihetdendür saña didüm didi
Ben kara toprağı iḥyā² itdi ol zill-i Hudā
3. Menba^c-ı baḥr-i 'aṭā oldum ki benden feyz olan
Hem ḥikemdür hem ni'amdur hem şehādür hem şifā²
4. Böyle olur kime düşse pertev-i ḥurşid-i baḥt
Böyle olur kime şalsa sāyesin perr-i hümā
5. Hüsnile bāğ-ı cihānî ḥurrem itdüm gül gibi
Anuñ için didiler tārīḥümü ḥurrem binā²¹

(خرم بناء) 893

[AE-2, 77a-b; İÜ-1, 130a; İÜ-2, 107b-108a; AS-2, 52b;
RE, 46a; AF, 86a-b]

893 (1488): Sultan II. Bayezid'in Konya'daki Mevlâna Celâleddin-i Rumi türbesini tamir ettirmesi (M. Sakıb Dedê, *Sefinetü'l-meleviye* Mısır 1283, I, 143; Ferid-M. Muhlis-M. Bahri-Faik, *Konya ve rehberi*, İstanbul 1339, 53; Ş. Uzluk, *Mevlânanın türbesi*, Konya 1946, 103, 105—6; A. Gölpınarlı, *Mevlâna'dan sonra melevilik*, İstanbul 1953, 153).

XXVI. Hafif: - 0 - - | 0 - 0 - | = -

1. ای درت بوسه گاه اهل مهشت

خاك تو زعفران مشك سرشت

2. این بنا را كه آسمان آساست

هست تاریخ (صفهای مهشت) 893

[AS-1, 82a-b]

896, Ramazan (8 Temmuz-6 Ağustos 1491): Zeyniye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Vefa diye tanınmış Konyalı Şeyh Musliheddin Mustafa'nın ölümü. Bu tarih, türbenin kapusu üzerinde mahkûk-

¹ XXV. nü. far. ; 1a yapıdı: RE yapa || 1b itdiler: AE-2, İÜ-1, AS-2, RE ve AF eyledi || 2b toprağı: AF toprağım || 3a feyz olan: İÜ-1 feyz oluna; İÜ-2 feyz olur || 3b hikemdür: İÜ-1 himemdür, İÜ-2 'ulüm ve || 3b ni'amdur: İÜ-2 'ibâdet || 3b şehādür: AS-2 'aṭādür || 3b şifā²: AS-2 sehā² || 4b s'yesin: İÜ-1 ve AF sāye-i || 5a cih'ni: İÜ-1 zamānı

tur (Taşköprülüzade, *a. e.*, 95b-97a, Mecdi terc., 251-254; A. Erdoğan, *Şeyh Vefa, hayatı ve eserleri*, İstanbul 1941, 8).

XXVII. Hezec: - - | - - | - - | - -

1. آن شمع فروز حرم کعبه اسرار
بگذشت از آن پل که گذر کرد که و مه
2. خواهی که بدانی سفر شیخ وفا را
در یاب ز تاریخ (الی رحمة ربه) 896

[AE-1, 106b kenarında; AE-2, 78b; İÜ-1, 131a; AF, 87b]

896 (1490-91): Sultan II. Bayezid devrinde inşa edilen bir camiin inşasının tamamlanması. Bu manzum tarihin hangi esere ait olduğu tesbit edilemedi.

XXVIII. Hafif: - - - | - - - | - - -

1. Devr-i Şeh Bâyezîd Hân'da k'aniñ
ضاقت الارض من عساكره
2. Yapdı bir bendesi bu câmi'i kim
صار في الدهر من نوادره
3. الهم الله فيه تاريخاً
(يسر الحق امر آسره) 896

[AE-1, 107a kenarında; AE-2, 77b; İÜ-1, 130a-b; RE, 46a-b; AF, 86b]